

De uitvaart van Keizer Karel V te Brugge.

Op 21 September 1558 overleed in een klooster te Yuste, in Estremadura, de gewezen keizer Karel V (1), in zijn tijd voorzeker de machtigste monarch van Europa. Daarop werden in de Nederlanden overal lijkdiensten gehouden tot zieielavenis van hem die over deze gewesten veertig jaren had geregeerd (2). Te Brussel, zetel van het landsbestuur, greep de plechtige uitvaart met ongehoorde staatsie plaats op 29 en 30 December. Koning Philips II, zoon van den overleden vorst, de ridders van de orde van het Gulden Vlies, alsmede tal van geestelijke en burgerlijke overheidspersonen woonden de lijkplechtigheden bij (3).

Zoodra de stadsregeering van Brugge het ambtelijk bericht omtrent 's Keizers dood had ontvangen, haastte zij zich de noodige schikkingen te treffen ten aanzien van de rouwstaatsie. Aldus besliste zij op 29 November 1558 dat de officieele lijkplechtigheden in de collegiaal-kerk van Onze-lieve-Vrouw zouden geschieden.

In vele opzichten mocht deze keus billijk en gepast heeten. Vooreerst was bovengenoemde kerk na de col-

(1) A. HENNE, *Histoire du règne de Charles-Quint en Belgique*, tom. X, blz. 295-297 (Brussel, 1860). Vooraleer in September 1556 naar Spanje in te schepen, had Karel al zijne staten, met hunne bijhoorige bezittingen, aan zijn zoon Philips II overgedragen. Hij had toen ook reeds besloten de keizerskroon neer te leggen, doch de afstand van deze waardigheid is eerst op 24 Februari 1558 bij het college der keurvorsten aangegeven geworden. Vgl. A. HENNE, t. a. p., blz. 294.

(2) Karel had op 5 Januari 1515 de heerschappij in de Nederlanden aanvaard en op 25 October 1555 afstand van de regeering gedaan. Vgl. H. PIRBNE, *Histoire de Belgique*, tom. III, blz. 81, 145-146 (Brussel 1912).

(3) A. HENNE et A. WAUTERS, *Histoire de la ville de Bruxelles*, tom. I, blz. 389-390 (Brussel, 1845).

legiaalkerk van Sint-Donaas onbetwistbaar het voornaamste bedehuis van Brugge. Hare vijf ruime beuken waren met altaren, grafmonumenten en allerhande kunstwerken dicht gevuld; haar stoere toren, met een sierlijke steenen naald bekroond, verhief zich hoog in de lucht en was zichtbaar uren in 't rond. Aan 't hoofd van het kapittel stond een proost, die vele voorrechten genoot en benevens de kanunniken namen ook talrijke kapelanen den kerkdienst waar (1). Wat nog meer is, sedert het laatste kwart van de 15^e eeuw had het vorstenhuis dat over de Nederlanden heerschte herhaaldelijk zijn bijzondere welwillendheid ten opzichte van de Lieve-vrouwenkerk laten blijken. In dezen tempel immers werd Maria van Bourgondië, ingevolge uiterste wilsbeschikking, op 3 April 1482 begraven (2); naderhand werd het hart van haren zoon koning Philips van Castilië eveneens in hare grafstede bijgezet (3). Ook het

(1) Over de Brugsche Lieve-vrouwenkerk zie men: BEAUCOURT DE NOORTVELDE, *Description historique de l'église collégiale et paroissiale de Notre Dame à Bruges...*, Brugge, 1773; J. GAILLIARD, *Inscriptions funéraires et monumentales de la Flandre Occidentale*, tom. I (arrondissement de Bruges, 2me partie (Bruges, église de Notre Dame), vooral blz. v-xxiii (Brugge, 1866). — De toenmalige proost van Onze-lieve-Vrouw was Remi Drieux (Driutius), door Philips II aangesteld op 20 Juni 1558, doch daar hij vooralsnog zijn blijde inkomst niet gedaan had, woonde hij de officieele uitvaart van Keizer Karel te Brugge niet bij. Vgl. A. C. DE SCHREVEL, *Notes et documents pour servir à la biographie de Remi Drieux, IIe évêque de Bruges*, in *Annales de la Société d'Emulation de Bruges*, tom. XLVI (1897), blz. 152-170.

(2) Vgl. *Dits die excellente cronike van Vlaenderen...*, blz. 225 v. (Antwerpen, 1531); J. GAILLIARD, t. a. p., blz. 24.

(3) Bij uitersten wil had Philips de Schoone vastgesteld dat, indien hij in zijn Spaansche erflanden kwam te overlijden, zijn lichaam naar Granada bij dat van zijn schoonmoeder Isabella van Castilië († 1504) en zijn hart naar Brugge in het graf van zijn moeder Maria van Bourgondië zouden worden overgebracht. Zie den fondatiebrief van het jaargetijde dat keizer Karel V voor de zielcrust van zijn vader koning Philips in de Onze-lieve-vrouwenkerk stichtte: « feu nostre trèschier seigneur et père, le roy don Philippe, filz de ladicté feu dame Marie [de Bourgoingne] (que Dieu ayt), par son testament de dernière volonté ordonna que s'il terminoit en ses royaumes, comme il feist, estre inhumé et sépulturé auprès de defunte la royne, dame

hart van hare dochter de landvoogdes Margaretha van Oostenrijk werd aldaar eenigen tijd geplaatst (1), in afwachting dat het naar het Annuntiatenklooster bij de Ezelpoort zou worden overgebracht (2). Onlangs was het stoffelijk overschot van den vermaarden hertog Karel den Stoute, op last van dezès achterkleinzoon Keizer Karel, voorloopig in den meergemelden grafkelder nedergezet geworden (3). Boven de laatste rust-

Elizabeth, nostre grant-mère, et son cœur estre porté audict lieu de Bruges et mis en la thumbe de ladictè dame Marie... » Brugge, stads-archief, stads-cartularium: *Tweeden nieuwen groenen boeck B*, blz. 7r.-v. Vgl. ook A. HENNE, *Histoire du règne de Charles-Quint en Belgique*, tom. I, blz. 127-128 en blz. 139, noot 3 (Brussel, 1858). — Het hart van den koning van Castilië, in een vierkant looden kistje ingesloten, werd op het einde van Juli 1507 aan het kapittel der Lieve-vrouwenkerk overhandigd door den bisschop van Selymbria. Op de urn was het volgende opschrift uitgesneden: « *Cor serenissimi ac invictissimi principis Philippi, regis Castelle, Legionis et Granate, principis Aragonie, utriusque Cecilie et Jerusalem, archiducis Austrie, ducis Burgundie, Brabantie, comitis Flandrie etc., qui obiit Burgis in Hyspania anno Domini MCCCCVI die vicesima quinta Septembris. Orate pro eo.* » De bijzetting in het graf van hertogin Maria geschiedde zonder praalvertoon. Zie: Brugge, parochiaal archief der Onze-lieve-vrouwenkerk, *kapittelakten van Onze-lieve-Vrouw over de jaren 1506-1529*, nr. 114 (Tenor instrumenti receptionis et sepultionis cordis serenissimi principis pacifique regis Philippi Castelle, archiducis Austrie etc., comitis Flandrie).

(1) De bijzetting had plaats op Vrijdag 20 Januari 1531, des avonds tusschen acht en negen: « ... die Veneris, 20^a hujus mensis [scilicet Januarii]... vesperi inter octavam et nonam erat sepultum cor ipsius ducisse [scilicet: Margarite] et positum in vasculo [sic], juxta vasiculum cordis regis Philippi, fratris sui, sub tumba sepulture ducise [sic] Marie, matris sue... » Brugge, parochiaal archief der Onze-lieve-vrouwenkerk, *kapittelakten van Onze-lieve-Vrouw over de jaren 1529-1554*, blz. 25. Vgl. ook: *ibid.*, t. a. p., blz. 35.

(2) Margaretha zelf had dit klooster gesticht en toegewijd aan Onze-lieve-Vrouw van de Zeven Weeën. Vgl. E. VANDEN BUSSCHE, *Fondation, par Marguerite d'Autriche, du couvent de l'ordre des Annonciades, à Bruges*, in *La Flandre*, tom. XI (1880), blz. 114-117. — Het hart van de landvoogdes berustte in de Lieve-vrouwenkerk tot op Woensdag 7 Februari 1532. Zie *kapittelakten van Onze-lieve-Vrouw over de jaren 1529-1554*, blz. 35-36, nr. 1554 (Instrumentum translationis cordis ducisse Margarite de hac ecclesia).

(3) Namelijk: op 7 Juni 1558. Vgl. A. C. DE SCHREVEL, *Quand et comment les restes mortels de Charles-le-Téméraire ont-ils été trans-*

plaats van hertogin Maria was een kunstig bewerkte graftombe aangebracht (1) en thans kwam Philips II bevel te geven tot het oprichten van een soortgelijk praalgraf voor Karel den Stoute (2). Op 't laatst van de 15e eeuw vermeerderden de Roomsch-Koning Maximiliaan en zijn zoon hertog Philips van Oostenrijk aanmerkelijk de fondatiën die Maria van Bourgondië, hunne echtgenooten en moeder, in de Lieve-vrouwenkerk tot hare zielelavenis had gedaan (3). Ter herinnering aan hertogin Maria gaf Maximiliaan daarenboven in 1517 aan het kapittel goudlaken, parels en andere kleinoodiën ten geschenke, om daarmede misgewaden te laten vervaardigen (4). Eindelijk stichtte Keizer Karel

férés à Bruges et déposés à l'église de Notre-Dame?, in *Annales de la Société d'Emulation de Bruges*, tom. LXVIII (1925), blz. 52-53.

(1) Alleszins voltooid in 1502. Vgl. PINCHART, *Notice historique sur Pierre De Beckere, auteur du mausolée de Marie de Bourgogne à Bruges*, in *Bulletins de l'Académie Royale des sciences, des lettres et des beaux-arts de Belgique*, tom. XVIII, 2e deel, [1851], blz. 229.

(2) Vgl. BEAUCOURT DE NOORTVELDE, t. a. p., blz. 47-48; J. GAILLIARD, t. a. p., blz. 18 en eveneens blz. 19-23, alwaar de uitgaven voor dit praalgraf worden medegedeeld.—De tomben van Maria van Bourgondië en Karel den Stoute stonden oorspronkelijk in het hoogkoor: eerst na de Fransche omwenteling werden zij naar de Lanchalskapel overgebracht. Vgl. J. GAILLIARD, *Ephémérides brugeoises*, blz. 186-188 (Brugge, 1846).

(3) BEAUCOURT DE NOORTVELDE, t. a. p., blz. 202-206, J. GAILLIARD, *Inscriptions funéraires*, blz. 23-24.

(4) Deze werden eerst later voltooid, dank zij de tusschenkomst van Karel V. Vgl. J. GAILLIARD, t. a. p., blz. 24. — In de kapittelakten van Onze-lieve-Vrouw wordt op datum van 24 November 1517 een besluit aangetroffen, dat wellicht op de vervaardiging van de bovengemelde gewaden betrekking heeft: "Item, et tunc ordinatum est per capitulum quod perle in opere casule et tunicium applicande dabuntur et deliberabuntur Jasoni, casulifici, ipsius operis magistro, partim per pondus et partim per numerum, in presencia aliquorum ex magistris fabricae et alicujus aurificis, de hujusmodi perlarum valore et natura noticiam habentis." *Kapittelakten van Onze-lieve-Vrouw over de jaren 1506-1529*, blz. 88 v., nr. 588.

Reeds vroeg schijnen de liturgische kledingstukken, ter nagedachtenisse aan Maria van Bourgondië gemaakt, de algemeene bewondering verwekt te hebben. Inderdaad, in 't jaar 1544 meldden zich, in het begin van de maand December, talrijke edellieden en andere

in 1546 een solemneel jaargetijde voor zijn vader Philips den Schoone (1).

Alles wel beschouwd dus, scheen de Onze-lieve-vrouwenkerk voor de plechtige uitvaart van Karel V bijzonder aangewezen (2). Het viel echter te vreezen

aanzienlijke personen, die blijkbaar slechts tijdelijk te Brugge ver-
toefden, herhaaldelijk in de Onze-lieve-vrouwenkerk aan, om de door
keizerlijke mildheid geschonken gewaden te bezichtigen. De kanun-
niken echter waren, tot hun spijt, in de gelegenheid niet om op dit
verzoek in te gaan. Het kostbaar ornaat lag immers zorgvuldig
geborgen achter driedubbel slot, waarvan de proost Karel Micault,
die toentertijd niet in de stad was, twee sleutels in zijn bezit had.
Naar aanleiding van dit voorval was het kapittel de meening toe-
gedaan dat, om dergelijke onaangenaamheden te voorkomen, de drie
sleutels moesten berusten onder drie te Brugge verblijvende personen.
De kapittelsecretaris werd gelast om onverwijld den proost van dit
besluit op de hoogte te brengen. Zie: *kapittelakten van Onze-lieve-
Vrouw over de jaren 1529-1554*, blz. 171 r.-v., alwaar vooral de
volgende passus opmerking verdient: " plurimi nobiles et magnates
in hoc templum Beate Marie Brugensis, Tornacensis diocesis, vene-
runt et a prescriptis dominis requisierunt videre habitus preciosos
per Cesaream Majestatem eidem collatos... "

(1) BEAUCOURT DE NOORTVELDE, t. a. p., blz. 208-211; J. GAILLIARD,
t. a. p., blz. 25. — Volledige afschriften van den fondatiebrief van den
Roomsch-Koning Maximiliaan en den hertog Philips van Oostenrijk,
alsmede van de stichtingsoorkonde van den keizer Karel V, vindt men
op het Brugsche stadsarchief, in het in de 16^e eeuw opgemaakte
stadscartularium: *Tweeden nieuwen groenen boeck B*, blz. 1 v.-4, 7-9.
Van de stichting van Keizer Karel komt op hetzelfde archief een
tweede kopie uit de 16^e eeuw voor in het stadscartularium: *Rooden
boeck*, blz. 297 v.-299 v. — De stichtingsoorkonde van Karel V,
geteekend te Leuven op 4 October 1546, werd eerst op 22 Juni van
het volgende jaar aan het kapittel overhandigd, zooals 't uit de
volgende mededeeling blijkt: " Feria 4^a, mensis Junii die 22^a, anno
47, comparuit coram reverendis dominis vicario et aliis dominis
canonicis, in loco solito capitulariter congregatis, magister Petrus
Priem, capellanus de gremio chori hujus ecclesie, exhibens ibidem
ad mensam capitularem quas secum adportavit ex aula Reginalis
Majestatis, harum partium inferiorum gubernatricis, litteras funda-
tionis annui sacri illustrissimi regis Castelle Philippi, filii Maximiliani.
Cujus exhibitionem suprascriptam requisivit registrari in sui exone-
rationem. — M. Machtilt, secretarius subscripsit ». *Kapittelakten
van Onze-lieve-Vrouw over de jaren 1529-1554*, blz. 200, nr. 2301.

(2) Het weze terloops gezegd, dat de geestelijkheid van Onze-lieve-
Vrouw zich bij gelegenheid erkentelijk wist te toonen voor de vorste-
lijke gunsten die haar zoo ruim ten deel vielen. Aldus beslisten de

dat deze keus den naijver van het kapittel van Sint-Donaas zou verwekken. Tot daartoe immers geschieden de officieele uitvaarten der vorsten, dat wil zeggen degene waarbij de magistraat, het stadspersoneel, de vakvereeningen en de gilden, en over 't algemeen alle geestelijke en burgerlijke waardigheidsbekleeders van Brugge aanwezig waren, doorgaans in de Sint-Donaaskerk. Ditmaal leek het of een eerbiedwaardige gewoonte werd afgebroken. Geen wonder dat dientengevolge wrijving ontstond tusschen het kapittel van Sint-Donaas, een der aanzienlijkste van geheel Vlaanderen, en het stadsbestuur.

Op 5 December kwam een afvaardiging van laatstgenoemd kapittel aan het college der schepenen vragen dat de officieele lijkplechtigheden van Keizer Karel, evenals deze van zijne ouders Philips den Schoone en Johanna van Castilië, in Sint-Donaas zouden plaats hebben. De heeren van de wet gaven ten antwoord dat zij er niet aan dachten de aloude voorrechten van het kapittel eenigermate te verminderen, maar dat zij niet zonder reden de Onze-lieve-vrouwenkerk voor de uitvaart hadden verkozen, aangezien 's Keizers voorouders aldaar begraven lagen. Daarop wendden de kanunniken zich tot den burgemeester van schepenen, Jozef de Baenst, heer van Melissant. In een schriftelijk vertoog beklagden zij zich over de handelwijze van de stadsregering en beweerden dat de officieele lijkdienst wel ter dege in de Sint-Donaaskerk moest gehouden worden,

kanunniken en de kapelanen, op 7 Februari 1526, de uitvaart van Isabella van Oostenrijk, koningin van Denemarken en zuster van Keizer Karel, met meer plechtigheid te vieren dan in andere bedehuizen van Brugge, ter wille van de weldaden door de voorouders van de overleden vorstin aan de Lieve-vrouwenkerk bewezen. Zie: *kapittelakten van Onze-lieve-Vrouw over de jaren 1506-1529*, nr. 1218: "Die septima ejusdem mensis Februarii fuit per communitatem conclusum quod exequie regine Dacie, sororis quondam Caroli Imperatoris, celebrarentur sollempniores quam in aliis ecclesiis, habito respectu ad benemerita suorum predecessorum facta huius ecclesie..."

daar deze de kapel was van den overleden vorst als graaf van Vlaanderen. De burgemeester bracht het college der schepenen van de bemoeiing van het kapittel op de hoogte, doch de wethouders weigerden hunne beslissing in te trekken. De kanunniken echter gaven het nog niet op, maar drongen bij het stadsbestuur aan om het geschil in der minne te schikken. Na rijp overleg verklaarden de schepenen zich bereid, op 13 Januari 1559, aan het verlangen van de kapittelheeren te voldoen, op voorwaarde dat deze geestelijken openlijk aan de stad hare volledige vrijheid van handelen zouden erkennen. Te dien einde zouden de kanunniken aan de heeren van de wet van Brugge een akte ter hand stellen, waarbij zij getuigden dat de stadsregeering louter en alleen uit goedgunstigheid de Sint-Donaaskerk voor de officieele uitvaart van Keizer Karel had aangewezen en dat daardoor geen precedent gesteld werd. Zulk stuk heette in de taal van dien tijd acte van non prejudicie.

Het kapittel maakte geen zwaarigheden om op het voorstel van de stad in te gaan. Ongelukkigerwijze konden beide partijen het over de opstelling der akte niet eens worden en trachtten zij tevergeefs elkander hunne zienswijze op te dringen. Op Woensdag 18 Januari werd een door den kanunnik-cantor gemaakte redactie, na goedkeuring door den proost en de kapittelheeren, aan het stadsbestuur overhandigd. Des anderen daags deelde een stadspensionaris aan de kanunniken mede dat de geconcipieerde akte onvoldoende was en dientengevolge verzocht hij hen een door de stedelijke overheid opgestelden tekst aan te nemen en met hun zegel te bekrachtigen. Doch de proost Claudius Carondelet had geenszins vrede met de concept-akte van de stadsregeering; zelfs wilde hij een door het kapittel uit te reiken oorkonde niet laten bezegelen, maar alleen onderteekenen. Daarop braken de wethouders de onder-

handelingen af en besloten onherroepelijk, op 20 Januari, dat de uitvaart in de Onze-lieve-vrouwenkerk zou plaats grijpen.

Zonder verder uitstel dan trof het stadsbestuur, op Zaterdag 21 Januari, belangrijke schikkingen ten aanzien van de rouwstaatsie. De officieele uitvaart in de Lieve-vrouwenkerk werd vastgesteld op Maandag 13 en Dinsdag 14 Februari, in de eerste week van de Vasten. Op Woensdag en Donderdag daaropvolgende zouden in de overige kerken en kloosters der stad insgelijks lijkdiensten gehouden worden. Middelertijd zouden de klokken van alle bedehuizen, vanaf 22 Januari tot en met 14 Februari, drie keeren daags luiden over den afgestorven keizer, te weten: 's morgens van zes tot zeven, 's voormiddags van elf tot twaalf en 's avonds van zes tot zeven uur. Er werd besloten vierhonderd proven in brood en geld aan de noodlijdenden uit te deelen in het stadhuis, naar aanleiding van de uitvaart (1). De wethouders bespraken ook de samenstelling van den rouwstoet en in vergadering van 3 Februari regelden zij omstandig de deelneming van de verschillende overheidspersonen. Op 8 Februari stuurden zij een bijzondere uitnoodiging aan de abten wier kloosters in de nabijheid der stad gelegen waren, om in vol ornaat de plechtige uitvaart te komen bijwonen. Eindelijk verzochten zij op 11 van dezelfde maand Petrus

(1) Eertijds was het de gewoonte bij begrafenissen, jaargetijden en plechtige rouwmissen een bepaalde hoeveelheid spijs en soms wat geld aan behoeftigen uit deelen. Deze kregen hun *provene* of portie op vertoon van een *teeken*, dat is te zeggen een looden of tinnen penning (in 't Fransch: *méreau*), die hun daartoe was uitgereikt geworden. Vgl. *Inventaire des archives de la ville de Bruges. — Glossaire flamand*, op de woorden *Provende*, *Teeken* (Brugge, 1882). — In 1519 wordt in de stadsrekening van Brugge melding gemaakt van een nieuwe vorm voor stadsteekens, die alstoen gestoken geweest was bij gelegenheid van de lijkplechtigheden van keizer Maximiliaan: „Item, Jacop Dodekin, over tstecken ende maken van eender nieuwer voorme, daerinne ghegoten waren 200 teekenen, 16 grooten ». Brugge, stadsarchief, *stadsrekening over de jaren 1518-1519*, blz. 127 v.

Belchiere, prelaat van de abdij ten Eekhouten binnen Brugge, om den lijkdienst in de Onze-lieve-vrouwenkerk te celebreeeren.

De stadsregeering bracht hare eerste beslissingen aangaande de uitvaardiensten en het klokkengeluid dadelijk ter kennis van het kapittel van Sint-Donaas. Door hare afgevaardigden liet zij de kanunniken aanzetten om aan het algemeen rouwbetoon voor den overleden keizer mede te doen, zooals 't hun goeddunken zou. Proost Carondelet echter weigerde halsstarrig zich bij de door de stad getroffene regelingen aan te sluiten. Door zijn toedoen richtten de kapittelheeren op eigen hand een plechtigen lijkdienst in, precies acht dagen vóór de uitvaart door de stedelijke overheid op touw gezet. Zelfs trachtten zij de deelneming en de medewerking van de magistraat van het Brugsche Vrije te bekomen, doch hun pogingen aan dien kant waren vergeefs.

In den namiddag van 6 Februari werd dus in de collegiaalkerk van Sint-Donaas het doodenofficie gezongen. In het met zwart behangen koor brandde een menigte kaarsen. De bij het hoogaltaar gelegene tombe van Lodewijk van Nevers, graaf van Vlaanderen, diende als katafalk. Zij was bedekt met het lijkkleed door wijlen proost Jan Carondelet, aartsbisschop van Palermo, aan de Sint-Donaaskerk geschonken en versierd met wapenschilden van Keizer Karel. Rondom stonden acht groote waskaarsen op kandelaars geplaatst. Op het hoogaltaar waren de reliekschrijnen uitgesteld, als op groote kerkelijke feestdagen. De vigilie zelf geschiedde met veel plechtigheid. De kapitteldecken en de kanunniken lazen de negen lessen der Metten. De eerste zeven responsories werden door de koralen en de kapelannen, de achtste responsorie werd door twee geestelijken van de Sint-Basilius- of Heilig-Bloedkapel, de negenste door den kanunnik-cantor en zijn helper ge-

zongen. Den volgenden dag had de uitvaartsmis plaats. Zij werd opgedragen door den deken van het kapittel, met behulp van vier kanunniken, die onderscheidenlijk als diaken, subdiaken en cantors dienst deden; al deze geestelijken droegen kostbare liturgische gewaden. Een meerstemmig koor voerde de gewijde gezangen uit. Het graduale werd door twee kapelanen van Sint-Basilius, de tractus door vier kanunniken, met prachtige koor-kappen bekleed, op het oksaal voorgedragen. Op nadrukkelijk verzoek van de kapittelheeren woonden de weinig talrijke parochianen van Sint-Donaas bijna allen de uitvaart bij (1). Ten slotte dient nog opgemerkt dat, vanaf Zaterdag 4 Februari tot en met den daaropvolgenden Dinsdag, de twee grootste klokken der kerk driemaal daags luidden, te weten: 's morgens van zeven tot acht, 's middags van twaalf tot één en 's avonds van zeven tot acht uur.

Doch de uitvaart in Sint-Donaas, hoe goed geregeld en gelukt zij ook mocht heeten, werd door de officieele lijkplechtigheden ver overtroffen en om zoo te zeggen geheel in de schaduw gezet. Vooral de lijkstoet was indrukwekkend. Op Maandag 13 Februari kwamen de talrijke deelnemers om twee uur bijeen op den Burg en trokken vandaar naar de collegiaal van Onze-lieve-Vrouw, om er de doodenvigilie bij te wonen. Voorop ging de processie der geestelijken. Zij bestond uit de monniken der vier bedelorden, de met koorkappen bekleede kanunniken en kapelanen der Lieve-vrouwenkerk, den wijbisschop van Doornik, den proost van Sint-Donaas, de prelaten van Oudenburg, Sint-Andries, ten Eekhouten en Zoetendale. De stoet der burgerlijke overheden werd geopend door het lager stadspersoneel, zooals taallieden, klerken, politiedienaars of schabe-

(1) De parochie van Sint-Donaas was de kleinste van de geheele stad. Zie de lijst der parochianen bij A. C. DE SCHREVEL, *Histoire du séminaire de Bruges*, tom. I (eerste deel), blz. 6 noot 1 (Brugge, 1895, uitgave van ons Genootschap).

letters, sergeanten en stedegarsoenen. Daarop volgden de souverain-baljuw van Vlaanderen, de baljuw van Brugge en het Brugsche Vrije, de schout, de twee burgemeesters, de schepenen, de raden, de thesauriers, de pensionarissen en de zes hoofdmannen van de poorterij van Brugge, allen met rouwtabbaarden en rouwkaproenen. Achter de magistraat stapten de gewezen burgemeesters en wethouders der stad, de burgemeesters en afgevaardigden van de wet van het Vrije, de Spaansche consuls, de Engelsche stapelmeesters, de ambtenaren van de munt van Vlaanderen, de vijftig dekens van de stedelijke ambachtsgilden, allen in het zwart. In den optocht bemerkte men ook honderd bestuursleden van de ambachten, die insgelijks in den rouw waren en toortsen droegen van vier pond (1). Bij den ingang der kerk hadden zich de koningen en de gezworenen van de zes schuttersgilden der stad opgesteld, eveneens met toortsen in de handen. In het met rouwfloers behangen hoogkoor van het groot en mooi bedehuis schitterden talrijke lichten. In 't midden stond een prachtige rouwkapel, met kaarsen en wapenschilden voortreffelijk versierd (2). Bovendien brandde op de vier hoeken van de tombe van Maria van Bourgondië een groote waskaars. In tegenwoordigheid van de hoogste geestelijke en burgerlijke waardigheidsbekleeders werd dan het doodenofficie en des anderen daags de zielmis gezongen.

Aldus werden te Brugge met gepasten luister de lijkplechtigheden gehouden van den onoverwinnelijken Keizer Karolus.

(1) Uit de hieronder medegedeelde archiefstukken kan niet uitgemakt worden welke plaats aan bovengenoemde ambachtslieden in den stoet was aangewezen. Vermoedelijk echter zullen deze personen vóór de stedelijke magistraat gegaan hebben.

(2) Op het stadsarchief is een gekleurde penteekening voorhanden van de rouwkapel die op 11 en 12 Januari 1741 in de Sint-Donaaskerk opgericht werd, bij gelegenheid van de uitvaart van den keizer Karel VI. Zie: *feriën van de thesauriers over de jaren 1737-1755*, blz. 20.

Hieronder laten wij de bewijsstukken volgen die op de uitvaart van Karel V betrekking hebben. Om het beeld eener vorstelijke rouwstaatsie in de 16^e eeuw nog te verduidelijken deelen wij eveneens de bescheiden mede omtrent de lijkdiensten van de ouders en de echtgenoot van den overleden monarch (1). Al deze teksten zijn ten volle onze aandacht waardig. In sommige akten van het kapittel van Sint-Donaas bijvoorbeeld worden de kerkdiensten in geuren en kleuren beschreven. In de posten van de stadsrekening komen omstandige gegevens voor nopens de hoeveelheid en soms nopens het gewicht der kaarsen en der toortsen, verder nopens het aantal wapenschilden, de rouwbehangsels en de aan de armen uitgereikte proven. Kortom de liefhebbers van cultuurgeschiedenis zullen in onderhavige archiefstukken ruimschoots hunne gading vinden (2).

R. A. PARMENTIE .

(1) Keizer Karel hield de nagedachtenis van deze dierbare afgestorvenen bijzonder in eere. Tijdens zijn verblijf in het Hieronymietenklooster te Yuste liet hij dagelijks twee missen voor zijn vader en zijn moeder en eene voor de keizerin opdragen. Vgl. GACHARD, in *Biographie nationale publiée par l'Académie Royale des sciences, des lettres et des beaux arts de Belgique*, tom. III (1872), voc. *Charles-Quint* (kolommen 940-941).

(2) Ter vergelijking sla men ook de beschrijving na van de begrafenisplechtigheden van Philips den Goede en Maria van Bourgondië te Brugge, in *Dits die excellente cronike van Vlaenderen*, blz. 180, 225 r.-v.

BIJLAGEN.

—

I.

Uitvaart van Keizer Karel V.

1559, Februari 13-14.

—

Besluiten van de stadsregeering aangaande de uitvaart van Keizer Karel.

1558, November 26. — Den 26^{en} [Novembre 58]. By lettren missive vanden Rade zyn mynheeren vanden college gheadvertert vande doot vander Keyserlycke Majesteyt den 21 Septembre laetstleden ende es gheresolvert up tvoors. bescreven te doene den dienst.

Brugge, stadsarchief, *secrete resolutiën van de stadsregeering over de jaren 1557-1565*, blz. 57 nr. 4, kanteekening: Mors Caroli Cesaris.

1558, November 29. — Den 29^{en} [Novembre 58]. Gheresolvert te doene sKeysers uitvaert tOnse Vrouwen, met 40 torsen, twee groote wapenen ende cleyne naer adenant, 20 scapen, twee stuers broet ende een somme ghelts (1) ende voorts alle zaeken ghedaen te woorden zo inde uitvaert vander Keyserinne (2), midts ghevende vyftich paer van elcke stedescole elc een broet van een groetken.

Ib., t. a. p., blz. 57 v. nr. 2, kanteekening: Mors Caroli.

1558, December 5. — Den 5^{en} [Decembre 58]... Eadem, zyn ghecompareert mynheeren de caneuneken meestre Gheraert Bacchuus, meestre Jan van Heetvelt, meestre Pieter Pardo, meestre Jan Wyts, greffier vanden Prooschen ende

(1) De lezing van onderhavigen passus is twijfelachtig, daar het origineel vrij slordig geschreven is. — Overigens dient er opgemerkt dat de wethouders naderhand op hun besluit van 29 November 1558 gedeeltelijk teruggekomen zijn.

(2) Vgl. verderop sub III de archiefteksten die op de uitvaart van Isabella van Portugal betrekking hebben

huerliedier notaris vanden capitle, over ende uutter name van mynheeren den proost (1), deken ende tcapitle van Sint-Donaeskercke, verzouckende de exequien vander Keyserlycke Majesteyt ghedaen te worden in huerliedier kercke, ghelyck ghedaen hadden gheweest de diensten van cueninck Philips, de cueninghinne zyn weduwe ende andre.

Waerup hemlieden es ghegheven voor antwoorde, dat mynheeren vanden college huerliedier oudde preëminentien niet en zouden willen verminderen, nemaer dat zy met goeder causen hebben ghemovert gheweest tOnse Vrouwen den dienst te doen doene, ghemerct dat de Keyserlycke Majesteys ouders daer ligghen ende nu ontlanck hadde doen bringhen tlichame van hertoch Caerle, zyn oude grootheere, ende doen fonderen nieuwe fondacien, doen maken nieuwe tomben ende andersins, zodat mynheeren niet en verstonden de preëminentien van mynheeren van Sinte-Donaes te cort ghedaen thebben, als zulcke zaeken in huerliedier discretie ligghende.

Ib., t. a. p., blz. 58 nr. 6.

1558, December, 12. — Den 12^{en} [Decembre 58]. Ontfaen briefven van mynheere den burghmeester Melissant (2), adverterende tcollege dat die van Sint-Donaes hem zouden gheclaecht hebben by briefven, dat tcollege hadde gheadviseert den dienst vander Majesteyt vanden Keyser, overleden den 21 Septembre laetsleden, te doene tOnse Vrouwen, maintenerende dat behoorde te ghesciene Sinte-Donaes, als de capelle vanden grave, es, naer deliberatie daerup ghenomen byden college, gheresolveert te blyven by de eerste resolutie, omme de redenen hemlieden daertoe ghemoveert hebbende.

Ib., t. a. p., blz. 59 nr. 6, kanttëkening :
Sinte-Donaes oppositie.

(1) De toenmalige proost was Claudius Carondelet, die in 1544 zijn oom Jan Carondelet had opgevolgd. Hij stierf op 11 Augustus 1564 en was de laatste proost van Sint-Donaas. Vgl. *Compendium chronologicum episcoporum Brugensium, necnon praepositorum, decanorum, et canonicorum, etc. ecclesiae cathedralis S. Donatiani Brugensis*, blz. 78-79 (Brugge, 1731).

(2) Jozef de Baenst, ridder, heer van Melissant, burgemeester van schepenen. Zie: Brugge, stadsarchief, *register van de vernieuwing der wet over de jaren 1535-1574*, blz. 172 v.

1559, *Januari 13.* — 13^{en} [Januarius 58]. Desen dach comparerende meestre Gheeraert Bacchus ende Kervyn, canueniken van Sinte-Donaes, met meestre Jan Wyts, greffir vanden Prooschen, hebben verzocht, by vrientscepe, den dienst vander Keyserlycke Majesteyt in huerlieder kercke ghedaen thebben. Ende naer langhe deliberatie hierup ghenomen, es gheordonnert die van Sinte-Donaes te vertooghen dat tcollege wel zoude zyn van advyse hemlieden hierinne te ghelieven, behoudens alvooren den college by huerlieden gheconsenteert acte van non prejudicie, zo die by laste vanden college zal ghestelt worden, zonderlinghe dat dit gheconsenteert wert uut gratie ende gheensins als daertoe by eeneghe middelen ghehouden zynde of tzelve ghetrocken te werden in consequentie.

Ib., t. a. p., blz. 64 nr. 1.

1559, *Januari 20.* — Den 20^{en} [Januarius 58]. Naer ghehoort thebben trapport vanden greffier Snouckaert, dat hedent an hem ghecommen zyn den greffier vanden Prooschen, meestre Jan Wyts ende heer Anthuenis Monachi, notaris vanden capitle, te kennen ghevende dat mynheeren vanden capitle, ghecommuniquert hebbende de acte byden college hemlieden overghegheven met mynheere den proost, nyet en zyn ghewone te useren van zeghele in zulcke zaeken ende ooc dat zy de voors. acte nyet te teekenen wel wilden zyn ghedeporteert, nemaer dat zy presenteren te teekenen zeker andere acte, es by mynheeren, hierup gheresolvert hebbende, ghelast te persisteren byde voorgaende resolutie vanden uitvaart vande overleden Keyserlycke Majesteyt te doene binnen der kercke van Onse Vrouwe, omme dieswille dat dezelve acte mynheeren insouffisant dochte.

Ib., t. a. p., blz. 64 v. nr. 4, kantteekening: Sint-Donaes.

1559, *Januari 21.* — Den 21^{en} [Januarius 58]. Volghende de voorscreven resolutie vanden uitvaart ende exequie vanden Keyser Carolus V te doene binnen Onse Vrouwe kercke, was gheresolveirt daerinne te doene ende oirboorene de ceremonien ende solemniteyten hiernaer volghende, te wetene:

dat mynheeren vander wet : burghemeesters, scepenen, raed, tesoriers ende hoofmannen, zullen van uuten Burch gaen naer de voorn. kercke, omme aldaer den dienst te hooren met raukeerlen ende raucapproenen ende voor hemlieden huerlieder officiers ende dienaers, als taellieden, clercken, scadebeletters, sergeanten, garssoenen ende andre, met huerlieder cleedinghe, ende naer hemlieden diverssche edelmannen, oude burchmeesters ende wethouders, diemen daertoe begroeten zal, al inde rauwe ;

voort, denzelven uitvaert, exequie ende dienst van diere te doen doene den eersten Maendach inde Vastene (1), naer noene, ende sdanderdaechs de messe, alzo solemnelick alst mueghelick es, mette hoochste ende solemneelste luminaris ;

voorts, te doen ludene thoochste ende solemneelste ghelut vander zelver kercke, van morghen totten voorn. Dizendach inluus dat dezelve exequien ende messe zal ghedaen zyn, alle daghe drie reysen, te wetene : vanden 6 hueren totten 7, vanden 11 totten 12 ende vanden 6 totten 7 ;

voorts, te stellene binnen den scepenhuuse vierhondert provenen van broot ende ghelt, elck weerdich wesende een scellynck, ter distributie van mynen heeren vander wet ;

voort, te stichtene een cappelle inden choir ;

voorts, te doen draghene hondert tortsen, van 4 pont elcke torse, te wetene : de vyftich ten coste vander stede ende dandere vyftich ten laste vanden ambochten deser stede, dewelcke 100 tortsen men zal doen draghen, voor mynen heeren vander wet, by twee vanden eede uut elc ambocht, ghecleet met een raukeerle ende raucapproenen ongheslooft ;

ende voorts te lastene de vier ghezwooren ghilden vanden boghen ende coleuverniers uute doene elc zes tortsen van 4 lb. ende de scermers 4 tortsen ende daermede dezelve exequie te decorerene, al met huerlieder pareuren ;

ende was voorts ghelast den dekin van kerstenhede, volghende tbescriven van die vanden Rade, alle andere cloosters ende kercken van morghen te [doen] ludene, elc int zyne zo

(1) Paschen viel dit jaar op 26 Maart en de eerste Maandag van de Vasten bijgevolg op 13 Februari. Zie de chronologische tabellen bij A. GIRY, *Manuel de diplomatique*, blz. 203, 253 (Parijs, 1925).

voorseyt es, ende ooc een uuttaert ende exequie te doene sWoensdaechs ende sDonderdaechs naer den uuttaert van mynheeren, alzo solemnelick als daermede zy wanen te vuldoene. Ende was tzelve ooc gheinsinueirt die van Sint-Donaes by twee scepenen ende pensionaris (1), die hemlieden (zo zy rapporteerden) verclaersden dat zy daerinne doen zouden daermede zy huerlieder eere meenden te bewaren.

Ib., t. a. p., blz. 64 v.-65, kanteekening: Exequiae Caroli V Imperatoris.

1559, Februari 3. — Den 3^{en} Sporcle [1558]. Alzo den dach vanden uuttaert der Keyserlycke Majesteyt gheordonnert hadde gheweest te doene tOnse Vrouwen den eersten Maendach vanden Vastene, es byden college van scepenen gheadvisiert ende gheresolvert daertoe te begroetene :

eerst, de vier ordenen deser stede omme te commen sMaendaechs ten twee hueren naer noene binnen den scepenehuisse ;

item, die van Onse Vrouwen, met huerlieder cappen ;

item, mynheere den proost van Sinte-Donaes, den abt vanden Eechoute (2), ende daertoe te beschryven mynheeren de prelaten van Sint-Andries, der Doest, Oudenburgh ende Zoetendale, ten fyne dat hemlieden believe hier te zyne upden voors. Maendach ten twee hueren naer noene, omme van den scepenehuisse te gaene naer Onse Vrouwen, ter vigilien ;

item, mynheere den vicaris van Doornicke ;

item, mynheeren den souverain van Vlaendren, baillu ende scoutheeten van Brugghe, elc met rauhabyten ;

item, de zes hoofmannen vande zestendeelen ;

(1) Altijd beweerde het kapittel van Sint-Donaas aan de jurisdictie van den bisschop van Doornik onttrokken te zijn (Vgl. A. C. DE SCHREVEL, *Histoire du Seminaire de Bruges*, tom. I [eerste deel], blz. 645-649). 't Is misschien daarom dat de beslissingen van het college der schepenen aan de kapittelheeren werden medegedeeld door afgevaardigden van de stad en niet door den deken der christenheid van Brugge.

(2) Toentertijd Petrus Belchiere. Vgl. W. H. JAMES WEALE, *Notice sur la fondation de l'abbaye de l'Eeckhout et sur les abbés qui l'ont gouvernée*, in *La Flandre*, tom. III (1869-70), blz. 288.

item, de vyf hoofmannen vande ghilden — te scryvene daertoe mynheere van Pamele — danof de vier gilden zullen bezorghen elc zes tortsen ende de schermers vier tortsen ;

item, te begroetene jeghens Saterdaghe acht daghen, by een pensionaris, die vanden Vryen, dat hemlieden believe te zenden ter uutvaert vander Keyserlycke Majesteyt haerlieder ghedeputeerde, *in terminis generalibus*.

item, de consultz vande natie van Spaegnen ende van Biscaye ;

item, de 52 dekens of vande notabelste vanden eede, elc met een tortse.

Angaende de maelyt es gheresolvert negheene te houden, uut consideratien (1).

Ib., t. a. p., blz. 67 r.-v., kanteekening :
Caroli V Imperatoris exequiarum ritus.

1559, Februari 11. — 11 Sporcle 1558. Eadem, mynheere den prelaet vanden Eechoute begroet zynde by meestre Gillis Wyts, pensionaris, by laste vanden college, omme te doene den dienst ende commendatie over onsen Keyser Carolus, Maendaghe naerstcommende tOnse Vrouwen, heift daerinne gheconsenteert, nyetjeghenstaende dat hem lastich vallen zoude.

Ib., t. a. p., blz. 68 nr. 3, kanteekening :
Eechoute.

Besluiten van het kapittel van Sint-Donaas aangaende de uutvaart.

1559, Januari 13. — Die Veneris, 13^a hujus, domini in sanctuario congregati deputarunt dominos Bachusium et Ker-vyn ad unacum magistro Johanne Wyts, graphiario domini prepositi, Senatum Brugensem accedendum et ut exequias Cesaree Majestatis in hac ecclesia, juxta antiquam consuetudinem, celebrari facere velint petendum et referendum.

Brugge, bisschoppelyk archief, *kapittelakten van Sint-Donaas over de jaren 1552-1561*, blz. 129 nr. 4, kanteekening :
Deputati ad Senatum Brugensem.

(1) Blijkens een hieronder afgedrukten post van de stadsrekening werd dit laatste besluit niet nagekomen.

1559, *Januari 14.* — Altera die, domini in sanctuario congregati... (1). Eodem momento, comparens ibidem magister Joannes Wyts, graphiarius, retulit dominos deputatos, insequendo ordinationem dominorum, accessisse Senatum Brugensem et ab eodem Senatu petiisse in hac ecclesia celebrari exequias Cesaree Majestatis, eundemque Senatum eorumdem petitioni, post deliberationem desuper habitam, tandem annuisse, salvo quod domini de capitulo curarent eidem Senatui expediri litteras non prejudicii, subdens idem magister Joannes Wyts, quod Senatus ante celebrationem exequiarum mittet suos deputatos, super modo et ceremoniis in hujusmodi exequiis observandis, cum dominis de capitulo communicaturos.

Super quibus domini habita deliberatione, petitas litteras non prejudicii tandem decreverunt et decernunt per presentes.

Antonius Monachi, notarius.

Ib., t. a. p., blz. 129 nr. 6, kanteekening :
De exequiis Cesaree Majestatis in hac ecclesia celebrandis.

1559, *Januari 18.* — Actum in capitulo ordinario, die Mercurii, 18 Januarii, domino decano presidente.

... Lecta fuit minuta acte non prejudicii illis de oppido dande quoad celebrationem exequiarum Cesaree Majestatis, per dominum cantorem concepte, que et placuit ; et ordinatum fuit quod eadem, prius communicata domino preposito, daretur graphiario oppidi ; quod et eadem die factum extitit.

Ib., t. a. p., blz. 129 v. nr. 2, kanteekening : Acta non prejudicii.

1559, *Januari 19.* — Die Jovis, 19 hujus, dominis in sanctuario congregatis, comparens ibidem magister Franciscus de Groote, pensionarius hujus oppidi, exposuit Senatum Brugensem actam non prejudicii per dominos de capitulo conceptam vidisse, verum quia eadem acta, uti dicebat, erat insufficiens, eundem Senatum requirere ut domini prepositus, decanus et capitulum aliam actam per Senatum conceptam,

(1) Hier volgt eerst een besluit dat geen betrekking heeft op de keizerlijke uitvaart.

ibidem exhibitam, acceptare, eamque suis sigillis communiri facere vellent.

Quo retracto et desuper habita deliberatione, domini eidem pensionario introvocado responderunt se desuper communicaturos cum domino preposito et responsum daturos a prandio.

Quo discesso, domini Heetvelde et Gael, presente me, premissa omnia retulerunt domino preposito. Qui his auditis, nullo modo in actam per illos de oppido conceptam condescendere voluit, sed si actam per dominos de capitulo conceptam acceptare velint, eandem de parte sua unacum dominis de capitulo procuraret signari, injungens magistro Johanni Wyts, suo graphiario, ut, si placeat dominis, actam per ipsos conceptam traderet dicto pensionario aut graphiario oppidi; quam si illi de oppido acceptare noluerint, quod ageret illis de oppido gratias de bono affectu quem erga hanc ecclesiam gerunt (1), protestando de consuetudine in contrarium hactenus observata.

Que omnia cum dominis de capitulo in sacristia iterum congregatis per dominos Heetvelde et Gael relata fuissent, placuit dominis quod ego premissa unacum dicto magistro Johanne Wyts, graphiario hujus oppidi (2), referrem et protestarer; quod et factum extitit.

Ib., t. a. p., blz. 129 v. nr. 3, kanteekening:
De acta non prejudicii.

1559, Januari 21. — Die Sabbati, 21^a hujus, a prandio, domini in loco capitulari extraordinarie congregati, habita deliberatione super eo quod Senatus Brugensis hodie per suos deputatos dominis de capitulo in sanctuario congregatis insinuari fecit sese ordinasse decano christianitatis ut in singulis ecclesiis hujus oppidi curaret ter pulsari in die, per spatium trium hebdomadarum, a crastina die inchoandarum, et quod exequie Cesaree Majestatis celebrarentur diebus Lune et Martis prime septimane future Quadragesime in ecclesia Dive

(1) Spottenderwijze gezegd, natuurlijk!

(2) Hier treffen wij een door den kopiist verkeerdelijk opgegeven betiteling aan: meester Jan Wyts was immers geen griffier van de stad Brugge, maar wel van het Proossche, zooals uit onderhavige bescheiden herhaaldelijk blijkt.

Virginis et quod deinde Mercurii et Jovis immediate subsequentibus in singulis aliis ecclesiis pro refrigerio anime dicte Cesaree Majestatis exequie celebrarentur, sub spe quod domini de capitulo etiam in premissis suum facerent debitum, prout ipsis videretur bonum, tandem deputatis per dominos de capitulo dominis Kervyn et Heede ad accedendum dominum prepositum, suamque mentem desuper audiendum et referendum, retulerunt iidem domini deputati dictum dominum prepositum nullo modo se velle conformare ordinationi illorum de oppido, ipsumque esse intentionis preveniendi illos de oppido in celebratione exequiarum in hac ecclesia et faciendi pulsari campanas prout solitum est fieri in similibus.

Qua relatione audita, placuit dominis quod crastina die non pulsetur, sed quando et quotiens id fieri debebit deliberetur die Lune (1).

Antonius Monachi, notarius.

Ib., t. a. p., blz. 129 v. nr. 5, kanteekening:
De exequiis Cesaree Majestatis.

1559, Februari 9. — Actum in capitulo ordinario, die Jovis, nona Februarii, domino decano presidente.

Habita deliberatione super expensis factis in celebratione exequiarum Cesaree Majestatis, domini ordinarunt quod fabrica ferret expensas cereorum et famulorum turris pro pulsu et residuum obedientia (2).

Ib., t. a. p., blz. 131 nr. 2, kanteekening:
Expense exequiarum Imperatoris unde sumende.

De magistraat van het Brugsche Vrije weigert zijn deelneming en zijn medewerking aan de door het kapittel van Sint-Donaas ingerichte lijkplechtigheden.

1559, Februari 3.

Den 3^e in Sporcle 1558. — Was rapport ghedaen hoe die van Sint-Donaes verzocht hadden an mynheeren vanden

(1) Een verdere beraadslaging over het luiden der klokken wordt in de kapittelakten niet aangetroffen.

(2) De obediëntie was een inrichting voor het beheer van sommige kapittelgoederen. Vgl. A. C. DE SCHREVEL, *Histoire du Séminaire de Bruges*, tom. II, blz. 10 noot 1 (Brugge, 1883).

collegie dat zylieden binnen huerlieder kercke zouden willen doen celebreren de utvaart vander Keyserlicker Majesteyt ende dat mynheeren vanden collegie zouden willen becosten dat zy gheadviseert hadden te doene in eeneghe andre kercken ofte cloosters, zy vande kercke zouden tsurplus draghen, want zy gheadviseert hadden een utvaart te doene.

Ghehoort trapport hoe mynheeren de burchmeesters oversien hadden ende den greffier doen oversien de registers vande camere ende de rekenynghen vanden lande, vanden tyde dat conynck Philips overleet, de Keyserinne ende andre heeren vanden lande, ende bevyndende dat tlant vanden Vryen alleenlick hadde doen maken zekre quantiteit van blasoenen, als 17 dozynen, die ghezonden waeren ande prochien vanden platte lande, appendantsche ende contribuable, die elck een utvaart ghelast waeren te doene, was gheresolveert gheen utvaart Sint-Donaes noch elders te doen doene, dan (1) alleenlick, volghende de oude costume, inde prochien vanden platten lande, appendantsche ende contribuable.

Brugge, rijksarchief, fonds van het Brugsche Vrije, *secrete resolutiën van de magistraat over de jaren 1555-1579*, blz. 107 v., kanteekening: Uтваert vande Keyserlicke Majesteyt.

Bericht omtrent den lijkdienst van Keizer Karel in de collegiaalkerk van Sint-Donaas.

1559, Februari 6-7.

Die Lune et Martis, sexta et septima hujus mensis Februarii, celebrate fuerunt in choro hujus ecclesie, ex ordinatione dominorum decani et capituli, impensis ejusdem ecclesie, solemniter et cum debita gravitate, exequie pro refrigerio anime felicis recordationis Caroli Quinti, Romanorum Imperatoris, hoc modo videlicet.

Lune fuerunt cantate vigilie novem lectionum, octo magnis cereis, vulgo *stallichten*, positis juxta tumbam pie memorie

(1) *Hs.*: van.

Ludovici comitis (1), veste funerali per quondam dominum archiepiscopum Panormitanum (2) huic ecclesie relicta coopertam, cum insigniis et armis dicti Imperatoris, ac luminari candelarum in resis, candelabris et superius in circuito chori accenso, et pannis nigris cum insigniis et armis, a principio sedilium usque ad finem, et paulo infra superius luminare, per totum chorum, necnon ante doxale extra chorum appensis.

In quibus vigiliis et missa animarum domini cantor et ejus coadjutor, cappis preciosioribus induti, tenuerunt cantoriam, domini decanus et canonici novem lectiones legerunt; chorales vero et clerici installati septem, duo capellani Sancti Basilii (3) octavum, domini cantor et ejus coadjutor novum responsoria cantarunt.

Et ut hujusmodi exequie fierent solemniore, dominus decanus, de consensu dominorum Josephi de la Costa, Alexandri Barradot et Judoci Lambrecht, in turno misse animarum (4) existentium, sine prejudicio, et jure eorum salvo,

(1) In het hoogkoor der Sint-Donaaskerk stond het praalgraf van Lodewijk van Nevers of van Crécy († 1346). Vgl. *Compendium chronologicum...*, blz. 235-236; J. GAILLIARD, *Inscriptions funéraires et monumentales de la Flandre Occidentale*. T. I (arrondissement de Bruges), 1ère partie (Bruges, église de Saint-Donat), blz. 36-37 (Brugge, 1861). — Op 20 December 1546 had het kapittel besloten de bovengenoemde tombe te laten opschikken en herstellen: "Actum in capitulo ordinarario, die Lune, 20^a Decembris, domino cantore presidente... Placet dominis quod tumba Ludovici, comitis Flandrie, in choro jacentis [sic], in omnibus suis membris decoretur, deauretur et alias juxta ejus exigentiam reparetur, committentes hoc totum domino fabricario". Brugge, bisschoppelijk archief, *kapittelakten van Sint-Donaas over de jaren 1539-1552*, blz. 176 nr. 4, kanteekening: De tumba Ludovici comitis decoranda.

(2) De bedoelde persoon is Jan Carondelet, aartsbisschop van Palermo en voorlaatste proost van Sint-Donaas, die overleed te Mechelen op 7 Februari 1544. Zie over hem: GACHARD, in *Biographie nationale*, tom. III, voc. *Carondelet, Jean* (kolommen 348-350). Aangaande zijn overlijden en de overbrenging van zijn stoffelijk overschot naar Brugge zie vooral: *kapittelakten van Sint-Donaas over de jaren 1539-1552*, blz. 90, 91 v.

(3) De kapelanen van de St. Basilius- of H. Bloedkapel maakten deel uit van de lagere geestelijkheid van Sint-Donaas. Vgl. A. C. DE SCHREVEL, t. a. p., tom. I (eerste deel), blz. 14.

(4) In Sint-Donaas werd dagelijks door de kanunniken een solemnele requièm-mis gezongen, blijkbaar voor alle geloovige zielen

indutus cappa preciosiori Bourbon, legit commendationes et celebravit missam animarum, assistentibus sibi dicto domino Barradot et domino Georgio de Vriese, tunicalibus per dictum Bourbon (1) donatis etiam indutis. Et cantarunt super doxale duo capellani Sancti Basili graduale et quatuor canonici, induti etiam preciosioribus cappis, tractum.

Et durantibus vigiliis, commendationibus et missa animarum, que cantata fuit in discantu, apertum fuit majus altare, superpositis omnibus reliquiis, prout in solemnioribus festis fieri est consuetum.

Et injunctum fuit omnibus et singulis chorum in habitu frequentantibus ut, sub pena correctionis arbitrarie, tempore divinorum absque discursu usque ad finem perseverarent, nisi necessitas aliud suaderet et veste lugubri comparerent; quod et ita factum extitit. Et de mandato dominorum invitati fuerunt per curatum laicorum, assistente sibi ostiario capituli, omnes parochiani hujus ecclesie, ut dicto servitio interessent; qui omnes, paucis exceptis, comparentes, dicto servitio interfuerunt, induti veste lugubri.

Item, a die Sabbati novissime preterita usque in vesperam dicte diei Martis inclusive pulsatum fuit duabus majoribus campanis ter in die, videlicet: mane ab hora septima usque in octavam et ab hora duodecima, tempore prandii, usque ad primam, et deinde vesperi ab hora septima usque ad horam octavam.

Antonius Monachi, notarius.

Brugge, bisschoppelijk archief, *kapittelakten van Sint-Donaas over de jaren 1552-1561*, blz. 131 nr. 1, kanteekening: Exequie Caroli Quinti Imperatoris.

(Vgl. [W. H. JAMES WEALE] *Inventaires du trésor de la collégiale de Saint-Donatien à Bruges, 1347-1539*, in *Le Beffroi*, tom. II [1864-65], blz. 129, waar er sprake is van kerkgewaden: *quibus utitur ad missam animarum... ad usum missarum canonicalium de Requiem cotidiana-rum...*). Onderhavige rouwmis zou dan ditmaal meer bepaaldelijk voor de zielerust van Keizer Karel zijn opgedragen geworden.

(1) Wellicht mag men Lodewijk de Bourbon als schenker van bovengenoemde kerkgewaden aanzien. In 't midden der 15^e eeuw bekleedde hij gedurende eenige jaren de waardigheid van proost van Sint-Donaas te Brugge en werd daarna bisschop van Luik, waar hij in 1482 overleed. Vgl. *Compendium chronologicum...*, blz. 75.

Uitnoodiging tot de officieele lijkplechtigheden door de stadsregeering gezonden aan de abten uit de nabijheid van Brugge.

1559, Februari 8.

Reverendissime domine abbas,

Premissa obsequiorum nostrorum affectuosa oblatione, placebit Paternitati vestre intelligere quod die Lune celebraturi sumus exequias Caroli Quinti Imperatoris maximi et principis nostri clementissimi in ecclesia Dive Marie hujus oppidi Brugensis. Et cum vestre Paternitatis presentia tanti principis prefatas exequias decorari par esset, idcirco etiam atque etiam Reverendissimam Paternitatem vestram rogamus ut dignetur die Lune ante prandium huc sese transportare cum ornamentis suis more consuetuo, ut cum toto Senatu ac reliquo comitatu ex domo senatoria, hora post prandium secunda, simul ad templum prefatum Dive Marie per modum processionis eatur. Qua in re et Paternitate vestra rem dignissimam et principi gratissimam et nobis perquam optabilem feceris.

Dominus Deus Reverendissime Paternitati vestre omnia incolumia concedere dignetur.

Brugis, 8^a mensis Februarii anno 1558.

Burgimagistri, scabini et concilium ville Brugensis, Paternitati vestre addictissimi.

Reverendo Patri ac Domino, abbati in
Oudenburgh
Der Doest
Sancti Andree prope Brugas
In Zoetendale.

Brugge, stadsarchief. portefeuille:
Overleg, over de jaren 1558-1559, nr. 70,
minuut op dubbel blad papier.

Onkosten van de stad voor de uitwaarddiensten van
Keizer Karel.

Alzo ten bescrivene van mynen heeren vanden Rade in Vlaendren vanden 19^{en} dach van Novembre laetstleden, tcollege van scepenen heift gheadverteirt gheweist vanden overlydene vander Keyserlicke Majesteyt (diens ziele God

ghenadich zy), gheschiet in Spaignen den 21^{en} in Septembre daer te vooren, met laste van te celebrerene uitvaerden, bedinghen, ende te doene andre duechdelicke wercken, ter zalicheyt van zynder zielen, zo heift tzelve college ghedaen celebreren eene solempnele uitvaart, met vigilien sdaechs te vooren, binden choore vander collegiale kercke van Onser Vrouwen;

ter welcker begroet waren myne heeren den coadjuteur, vicaris ende suffragaen van Doornick (1), proost van Sint-Donaes, prelaten van Oudemburgh, Sint-Andries, Eechoute ende Zoetendale, dyer compareirden met huerlieder pontificale habytten, voorts uutten collegien van Sint-Donaes ende de viere biddende oerdenen, mynen heeren den souverain balliu van Vlaendren, bailliu, schouteeten, burghmeesters, scepenen, tresoriers, raden, pensionarissen ende hooftmannen vander poorterie, de hooftmannen vanden schotterien, de oude burghmeesters, voorscepenen ende tresoriers deser stede, de burghmeesters ende andre ghedeputeirde vanden college vander wet slands vanden Vryen, de consulz vander natien van Borgues ende Biscayen, de stapelaers vander Inghelscher natien, voorts de officiers vander munten van Vlaendren ende hendelic vyftich dekins vanden ambochten deser stede, die alle met raucleeders, in goeder oerdene, metter processie vanden voorn. viere biddende oerdenen ende den choore vanden college van Onser Vrouwen kercke, in cappen, ghinghen inden rauwe van uutten scepenenhuuse totter voors. kercken, gaende voor hemlieden ende voor de dueren van diere an beeden zyden vander straten hemlieden verbeydende de coninghen ende ghezwoornen vanden zes ghilden, te wetene: de viere boghen, busse, elcke met zes, ende hallebardiers met viere tortsen, boven de 100 tortsen dyere byder wet waeren gheordonneirt, de 50 ten coste vanden voors. ambochten ende de reste ten laste vander stede, alle dezelve 100 tortsen

(1) De toenmalige wijbisschop van Doornik was Guilielmus de Hauwere. Zijn aanwezigheid bij de officieele uitvaart van Keizer Karel te Brugge staat niet vermeld bij D. URSMER BERLIÈRE, O. S. B., *Les évêques auxiliaires de Cambrai et de Tournai*, Brugge, 1905; vgl. blz. 147-151.

ghedreghen by 100 vanden vinders vanden zelven ambochten, ooc in rauhabyten ;

daerinne dat becosticht es gheweist an tmaken ende breken van eender cappelle ghemaect van sparhoute, int middle vanden voorn. choore, die vul keirsen ghestelt was, metgaders twee bardenen, daerinne de meeste blasoenen gheschildert waren, 8 lb. 7 s. 10 d. gr. ;

voorts, van 18 douzynen cleene blasoenen ande tortsen, van 5 gr. tstick, drie douzynen van middelbaerder soorten, van 10 gr. tstick ende drie douzynen vander meester soorte te 16 gr. tstick, twee groote tavereelen vanden wapenen, met olyevaruwe gheschildert up bardt, costende 30 s. gr. ende een groot verheven blasoen gheleyt up tbedde, costende 30 s. gr., comt, mids zekere lym ende zwartsels ende daghueren den schildere betaelt, 12 lb. 10 s. gr. ;

voorts, den wasselichtmakere, over de leveringhe van 50 tortsen van 5 pont was, te 5 gr. tpont, 20 keirsen, elcke van 2 pont tstick, ghestelt an beeden zyden van tvoorn. bedde vander cappelle, voorts 4 pont rudderkeirsen, 4 pont offerkeirsen ende 500 keirsen van eenen halfven pont tstick, al te 11 gr. tpont, comt, mids 4 stallichten ghestelt ten viere houcken vander thumben van vrouwe Marie, in als hem betaelt, boven 146 pont ouds ende ghebezichts was hem wederomme ghelevert ten zelven pryse, 14 lb. 18 s. 5 d. gr. ;

van 544 ellen zwart lakens, daermede den choor, doxael ende alle bancken ende ziegen van dien behanghen waren, te 4 gr. delle ; voorts, van tleenen van 168 ellen zwart fluweels, ghehanghen boven tvoors. ghespannen laken rondsomme den ghestoelten vanden choore ende der voors. cappellen, te 4 gr. vander elle ; van 5 ellen rood sattyns cramoisy, daerof tcruce up tbedde ghemaect was (1), te 4 s. 8 d. gr. vander elle ;

(1) Hier wordt waarschijnlijk het kruis van karmozijnzijde bedoeld dat op het baarkleed gevest was ; de kleur van dit laatste wordt in den tekst niet aangegeven. — Het verdient opmerking dat eertijds de kleur van den pelder niet immer zwart was. In de vijftiende eeuwse miniaturen bijvoorbeeld ziet men de kist of de katafalk dikwijls met een blauwen pelder bedekt (Vgl. *Tentoonstelling van miniaturen en boekbanden, Brugge, 1927. Geïllustreerde catalogus*, nrs. 29, 49, 86, 153). In 1654 werd zekere Françoise de Maeyere, dienstmeid van den

van 550 houten scuetelen, te 4 s. gr. thondert; voorts, 800 broods, van 2 gr. tstick, in 400 provens den armen ghedeelt, aftreckende 't 12° broodt, mids 400 pennynghen van 8 gr., up elcke vanden zelve provens ghesteken;

voorts, van 24 daghen lanck te luudene 3 pausen sdaechs, elcke van eender huere ende voorts ten daghen vanden vigilien viere, ende drie ten daghe vander uutvaert, mids tcloppen, 5 lb. 8 s. gr.;

voorts, den conchierge vanden scepenenhuuse, voor duutreden vander maelyt ten zelve daghe ghehouden, 8 lb. gr.

compt al tsamen, mids 2 s. 4 d. gr. van rieten, 2 lb. gr. ghegheven der fabrycke voor tluminaris vander kercke, 5 s. 2 d. gr. den roedraghere ende costere voor huerlieder dienst, 4. s. gr. den kistecloppere ende aerbeydere, 22 s. 4 d. gr. den ghezelscepen vanden stedegarsoenen, scadebeletters, sheeren dienaers ende andre, ende 10 s. 4 d. gr. den groufsmet, van haken ende houtvasten, by rekeninghe particuliere, 81 lb. 16 s. gr.

Ib., *stadsrekening over de jaren 1558-1559*, blz. 89-90, rubriek: Uutgheven van ghemeene zaken.

II.

Uitvaart van Philips den Schoone, koning van Castilië en vader van Keizer Karel V.

1507, Januari 18-19.

Regeling getroffen tusschen de stadsregeering en het kapittel van Sint-Donaas aangaande de uitvaart van koning Philips (1).

1507, Januari 15.

Die Veneris, quintadecima mensis predicti [scilicet: Januarij], domini mei in revestiaro congregati, ad instantiam

pastoor van Sint-Pieters-op-den-dijk, met een wit lijkkleed begraven, dat met een rood kruis versierd was: „Item, noch betaelt over de heure van een witte pelder met een root cruyce, de somme van vyf schellinghen ende acht groote Vlaems: lb. 0-5-8.” Brugge, stadsarchieff, *staten van goederen*, 2° reeks, nr. 168, blz. 2 v.

(1) Tijdens zijn tweede verblijf in Spanje overleed Philips de

dominorum legislatorum hujus oppidi, consenserunt in processiones generales apud hanc ecclesiam Dominica die proxima deferendas et quod exequie illustrissimi regis Castelle etc., principis nostri Philippi, diebus Lune et Martis proxime futuris, solemnius quo fieri possint, sine tamen impensis ecclesie, in eadem ecclesia Sancti Donatiani fiant et celebrentur.

Brugge, bisschoppelijk archief, *kapittelakten van Sint-Donaas over de jaren 1506-1522*, blz. 16 v. nr. 1, kanteekeningen: Processio generalis apud hanc ecclesiam. — Exequie regis Castelle (1).

Bekendmaking van de uitvaartdiensten van koning Philips door de stadsregeering.

1507, Januari 16.

Actum ter clocke, 16 in Laumaendt anno XV^c ende zesse, present: Quailen, Moreel, scepenen.

... Voordt, hoe dat gheordeneirt es te doene de exequen ende uтуаert van zalegher ghedachten den conync van Castyllen, onzen gheduchten heere ende prince was, binder voors. (2) kerke van Sint-Donaes ende allen anderen cloosters ende prochiekerken, te wetene: up in Maendaghe eerstcommende naerder noene met vighelien ende sDicendaechs daernaer den dienst; waeromme men ghebiet dat elc dekene met zynen eedt aldaer commen ter offerande in zwarten habtyten ende voort dat elc alsdan neerenstelic pyne te biddene over zyn ziele ende ter offrande commen, ooc dat elc cessere upden voors. Dicendach van eeneghen ambochten of neeringhen te doene, wynckels, tavernen of cabarettten opene te houdene, banieren ute te stekene of drynckers te stellene toter noenen, up al dat zy houden vanden heere ende vander wet.

Brugge, stadsarchief, *hallegeboden over de jaren 1503-1513*, blz. 113 r.-v.

Schoone onverwachts te Burgos op 25 September 1506, in den ouderdom van acht en twintig jaar. Vgl. E. GOSSART, *Charles-Quint roi d'Espagne*, blz. 21 (Brussel, 1910, serie: *Espagnols et Flamands au XVIe siècle*).

(1) De tweeds kanteekening werd naderhand bijgevoegd.

(2) In het voorgaande hallegebod is er sprake van een processie *generaal* naar dezelfde Sint-Donaaskerk.

Uitgaven van de stad voor de lijkplechtigheden.

Betaelt ter causen vander vyghelie ende uitvaert ghedaen binnen deser stede binder kerke van Sint-Donaes, den 18^{en} ende 19^{en} daghen vander maent van Laumaent XV^c zesse, over wylen zalegher memorien den conync van Castille, onsen gheduchten heere ende prince :

Ende eerst Jan Fabiaen, de scildre, over tmaken van 24 groote scilden, te 2 s. gr. tstic, item, 36 middelbaer scilden, te 12 gr. tstic, ende 24 cleene, te 6 gr. tstic, alle vander wapene van onsen gheduchten heere, beloopt, mids 12 gr. drynnghelde zyne cnapen ghegheven, 4 lb. 17 s. gr.

Item, voor 12 scapen ende een alf, te 4 s. 8 d. gr. elc scaept, voor vierhondert brooden, elc van 18 miten stic, wanof ghestelt zyn gheweist in scepenenhuus 200 provenen omme den aermen te ghevene, mids 2 grooten up elke provene, draghende tsamen : 5 lb. 16 s. 8 d. gr.

Item, noch voor vyf scapen ende een alf, te 4 s. 8 d. tstic, item VI^c broots van 4 miten, item, 50 stoop wyns, te 7 gr. den stoop, al welke scapen, broodt ende wyn in aelmoesenen ghezonden inde vier oordenen, Observanten ende andre kerken ende godshuusen, draghende : 3 lb. 3 s. 2 d. gr.

Item, die van Sint-Salvators, voor den dienst by hemlieden ghedaen denzelven dach, 20 s. grooten.

Item, die van Sint-Jacops, van Sint-Gillis, Sinte-Wouburghen, Sinte-Cruus ende Sint-Anna, elc 10 s. gr., comt 2 lb. gr.

Item, die van Sinter-Kathelynen, 5 s. gr., ooc voor harliedier dienst aldoe ghedaen.

Item, die vander kerke van Sint-Donnaes voor haren dienst, mids de leverynghe vanden wassen keerssen ende offerkerksen, 3 lb. 4 s. 5 d. ob. (1) gr.

Item, den clocludre aldaer van luudene, 16 s. 8 d. gr.

Item, de clercken ende roedragher aldaer voor haerliedier moyte, 6 s. 8 d. gr.

Item, voor 24 toortsen, weghende 102 pont, elc metter wapene vanden conync, ghedreghen byden garsoenen, barnende de vighelie ende uitvaert gheduerende, te 6 gr. tpont, comt 2 lb. 11 s. gr.

(1) Een obolus heeft hier de waarde van een halven groot.

Item, de garsoenen, elc 4 gr. van draghene, comt : 8 s. gr.

Item, voor de huere van zeven lakenen, daermede de coor ende docsael behanghen was, mids den aerbeydt van hanghene ende of te doene ende ooc dezelve lakenen vander Halle ende weder up de Halle te draghene, tsamen : 20 s. gr.

Item, voor een helle fyn Brughs satyn wit, danof een crusse, up een fluweel voor den outaer gheslegghen, ghemaect was, 2 s. 6 d. gr.

Item, voor de huere vanden schoonlakenen (1) ende tafelen, daerup de provenen ghestelt waren, 4 s. 6 d. grooten.

Item, voor den wyn te draghene inde cloosters ende andre godshuusen, 3 s. 4 d. gr.

Item, voor andre cleene zaken, als spellen, clauwieren (2), gaerne, midsgaders den aerbeyt van dengonen die de proven den aermen gaven bringhende teekenen, 3 s. gr.

Bedraghende al tsamen de voorn. costen vander vighelye ende uutvaert ter somme van 26 lb. 1 s. 11 d. ob. gr.

Ib., *stadsrekening over de jaren 1506-1507*, blz. 110 r.-v., rubriek : Huutgheven van ghe-meene zaken.

III.

Uitvaart van Isabella van Portugal, echtgenootte van Keizer Karel V.

1539, Mei 27-28.

Schikkingen genomen door het kapittel van Sint-Donaas ten aanzien van de uitvaart van keizerin Isabella (3).

1539, Mei 24.

Instantibus oppidanis, 24 Maii, vigilia Penthecostes : ob mortem Imperatricis, diebus Lune, Martis et Mercurii proxi-

(1) D. w. z. tafellakens.

(2) Haken.

(3) Isabella van Portugal overleed te Toledo op 1 Mei 1539. Te Brussel werden hare lijkplechtigheden gehouden in de Sint-Gudulakerk op 29 en 30 van dezelfde maand. Vgl. A. HENNE, *Histoire du règne de Charles-Quint en Belgique*, tom. VI, blz. 227-228 (Brussel, 1859).

mis, quolibet die ter cum maxima campana [pulsabitur]; die autem Martis, a completorio, cantabuntur vigilie et Mercurii fient exequie, more solito in principum vigiliis et exequiis. Vigilie autem erunt cum novem lectionibus; cantoria tenebitur per cantorem et adiutorem (1). In vigiliis cantabunt lectiones domini decanus et canonici seniores sequentes, responsoria autem ut in aliis principum obitibus: Maximiliani, Philippi, Isabelle, Margarete.

Brugge, bisschoppelijk archief, *kapittelakten van Sint-Donaas over de jaren 1522-1539*, blz. 286 nr. 10, kanteekening: Exequie Imperatricis.

De stadsregeering noodigt de bevolking uit om de lijkdiensten bij te wonen die voor de zielelafenis van de overledene zullen gehouden worden.

1539, Mei 24.

Actum ter clocke, Synxavondt, 24 in Meye 1539, present: Bambeke, Everboudt.

... Voort, hoe utedien dat mynheeren vander wet gheadverteirt zyn dat onse harde gheduchteghe vrouwe de Keyserinne deser weerelt overleden es upden eersten dach van deser maent van Meye ende bydien ghelast van sKeysers weghe te doen ludene ende exequen te doene over hare ziele, so eist dat byden kerckelicke persoonen ende goede lieden vander wet ghesloten ende overeenghedregghen es Maendaghe, Dysendaghe ende Woensdaghe eerstcommende in alle kercken ende cloosters van deser stede drie poosen sdaechs te ludene; voort, Dysendaghe eerstcommende naer de noene te doen doene in alle kercken vigelien ende sWoensdaechs daernaer, voor de noene, de uutvaert over de ziele vander voors. onser gheduchter vrouwe de Keyserinne.

Uten welcken men elcken scerpelic ordonneirt ende beveilt hem neerstelicke te voughene tot devote bedynghen over de ziele vander voors. Keyserinne, ter zalicheyt ende lavenesse van harer ziele, biddende Gode van hemelrycke dat hem

(1) D. w. z. helper van den cantor.

believe duer zyne grondeloose ghenadicheyte haer te verleenene zyn eeuweghe rycke.

Brugge, stadsarchief, *hallegeboden over de jaren 1530-1542*, blz. 315.

Regelingen door de geestelijkheid der collegiaalkerk van Onze-lieve-Vrouw getroffen met betrekking tot de uitvaardiensten der Keizerin.

1539, Mei 25.

Die vigesima quinta mensis Maii, coram dominis de capitulo et communitate hujus ecclesie in revestiario congregatis, reverendus dominus prepositus exhibuit certas litteras missivas per dominos de Consilio Flandrie missas, mentionantes [?] et exponentes obitum et decessum domine Imperatricis, pro cuius anima mandant pulsari tribus diebus continuis, saltem tribus vicibus dietim, et fieri servicium in choro juxta consuetudinem in similibus fieri consuetum.

Post quarum quidem litterarum lecturam, domini mei ordinandum duxerunt et ordinarunt tribus diebus continuis, incipiendo in crastinum, videlicet Lune, Martis et Mercurii, pulsari, quolibet die tribus horis durantibus, cum campana nuncupata *Bonifacius*, scilicet de mane hora sexta, hora undecima in meridiem, et de sero hora septima, necnon ut feria sexta exinde sequente, finitis vespere, fiant vigilie mortuorum, et die sequente commendationes et missa pro defunctis, prout in similibus agere consuetum est.

A. Clerici, notarius.

Brugge, parochiaal archief der Onze-lieve-vrouwenkerk, *akten van het voormalig kapittel van Onze-lieve-Vrouw over de jaren 1529-1554*, blz. 108 nr. 1941, kanteekening: Exequie Imperatricis.

Onkosten van de stad voor de lijkplechtigheden.

Betaelt vanden costen vander uytvaert ghedaen binder kercke van Sint-Donaes over de ziele van onse gheduchte vrouwe de Keyserinne, te wetene :

over tluuden ende luminairis, 5 lb. gr. ;

van 13 scapen ende een alf omme de provenen, 5 lb. 13 s. gr. ;

van 400 brooden, ten 1 1/2 gr. tstick, 2 lb. 10 s.;

van 200 stuvers upde provenen ghestelt ende gheedeelt,
33 s. 4 d. gr.;

van 30 toirtsen, weghende 124 1/2 pont, ten 6 gr. tpont,
3 lb. 1 s. 9 d. gr.;

Jan Zutterman, schildere, vanden schilden, te wetene: drie
dozynen groote, drie dozynen middelbare ende zes dozynen
vanden minsten, tsamen: 3 lb. 6 s.;

Pauwels Hermare, omme tbehanghen vanden choore met
zwarten lakene, 2 lb. gr., van een helle wit satyn omme tmaken
van eenen cruce, 2 s. 6 d. gr.;

voor de schoonlakenen omme de tafels te deckene daer de
provenen up stonden, met tstellen vanden tafelen ende
bancken inde kercke, tsamen 3 s. gr.;

bedraghende dezelve partijen ter somme van 23 lb. 9 s. 7 d.
gr.

Brugge, stadsarchief, *stadsrekening over de
jaren 1538-1539*, blz. 94 v. nr. 2, rubriek:
Uitgheven van ghemeene zaken.

IV.

Uitvaart van koningin Johanna van Castilië, moeder van Keizer Karel V.

1555, Augustus 19-20.

Onderhoud van de afgevaardigden van de stad met de kapit-
telheeren van Sint-Donaas over de uitvaart van koningin
Johanna (1).

1555, Augustus 16.

Die Veneris, 16^a hujus, dominis in sanctuario congregatis,
comparuerunt ibidem Jacobus Nieulant, Anthonius Humblot,

(1) Johanna van Castilië, bijgenaamd de Krankzinnige, stierf op
12 April 1555, in het paleis van Tordesillas, ten zuidwesten van
Valladolid gelegen. Vgl. E. GOSSART, t. a. p., blz. 228, 232-233. — Hare
officieele lijkeplechtigheden te Brussel grepen eerst plaats op 15 en 16
September, na de komst van Philips II. Zie daarover: A. HENNE et
A. WAUTERS, *Histoire de la ville de Bruxelles*, tom. I, blz. 379;
A. HENNE, *Histoire du règne de Charles-Quint en Belgique*, tom. X,
blz. 233.

thesaurarii, Petrus de Heere (1), Daniel van Eede, scabini, et Rolandus van Vlamyncpoorte, clericus thesaurarie hujus opidi, in vim litterarum clausarum ex Concilio Flandrie emanatarum, petentes diebus Dominico, Lune et Martis proximis ter in die maximam campanam pulsari, necnon Lune vigiliis cantari et Martis diebus exequias pro refrigerio anime bone memorie quondam Johanne, regine Hispanie, Castelle etc., matris Cesaree Majestatis, in Hispaniis defuncte, incenso magno luminari celebrari, offerentes exolvere juxta consuetudinem in similibus observatam, videlicet: quinque libras grossorum, et quantum attinet ad pulsationem campanarum, promiserunt pulsatores desuper reddere contentos. Super quibus domini habita deliberatione, eidem petitioni annuerunt.

Antonius Monachi, notarius.

Brugge, bisschoppelijk archief, *kapittelakten van Sint-Donaas over de jaren 1552-1561*, blz. 60 v. nr. 3, kanteekening: Exequie domine Johanne, regine Hispanie, Castelle etc.

De stadsregeering maakt een schrijven bekend van den Raad van Vlaenderen aangaande het overlijden van koningin Johanna en verzoekt diensvolgens de inwoners voor de zielelafenis van de afgestorvene te bidden.

1555, Augustus 17.

Actum ter clocke, den 17^{en} in Ougst 1555, present: Sebastiaen vanden Berghe ende Lowys Rape.

Men gheeft te kennen etc., hoe mynheeren vander wet ontfaen hebben zekere besloten lettren vanweghen mynen heeren vanden Rade in Vlaendren, diemen ulieden alhier lesen zal:

« De raedtslieden sKeyzers vanden Romeynen, altyts vermeerder srycx, coninc van Germanien etc., grave van Vlaendren etc., gheordonneert in Vlaendren.

Lieve ende beminde. Also de Majesteit ons gheadverteert heeft vanden overlydene van wylent alderedelste ghedachte die coninghinne van Castillen, zynder Majesteit vrouwe ende moedere, ende ons daermede bevolen over de ziele vander

(1) Deze naam is in het handschrift onderlijnd.

voorn. coninghinne, die vrouwe ende prinsesse van desen lande gheweest heeft, te doen doene uitvaerden ende bedinghen, ten fyne dat God almachtich, duer zyne godlicke gracie ende ghenade, die ontfanghen wille in zyn hemelrycke, so eyst dat wy jeghenwoordelic an ulieden scriven ende ontbieden, lasten ende bevelen, van zynder Majesteit weghe, dat ghy van stonden an ter eerster commoditeit dat moghelic wesen zal, doet doen ende celebreren uitvaerden ende bedinghen over de voorn. coninghinne, met zulcke sollempniteyten als daertoe gherequireert zyn, doende bidden den almoghenden Heere met devocien, dat Hem ghelieve de ziele vander voorn. coninghinne duer zyne godlicke gratie te ontfanghen in zyn rycke, zulcx ende zomen ghewone es in ghelycken zaken te doene ende des te zyne in gheenen ghebreke.

Lieve ende beminde, God zy met ulieden.

Te Ghent (1), den vierden Juny 1555 ».

Onderteeckent: « Huerne » (2).

Dienvolghende zo es byde kerckelicke persoonen ende mynen heeren vander wet deser stede ghesloten ende overeenghedreghen Maendaghe eerstcommende, naer de noene, te doen doene in alle kercken vigelien ende sDisendaecs daernaer, voor noene, de uitvaart over de ziele vande voors. coninghinne van Castillen, zynder Majesteit vrouwe moedere; uten welcken men elcken scerpelic ordonneert ende beveilt hem neerstelic te voughene (3) tot devotie ende bedinghe over de ziele vande voors. coninghinne, ter zalicheit ende ende lavenesse van harer ziele, biddende Gode van hemelrycke dat Hem believe, duer zyne grondeloose ghenadicheit, haer te verleenene zyn eeuweghe rycke.

Brugge, stadsarchief, *hallegeboden over de jaren 1553-1564*, blz. 90.

(1) In het handschrift staat: *Ghelt*, blijkbaar bij vergissing van den kopiïst.

(2) Onderhavige verordening van den Raad van Vlaanderen is vermeld, doch niet afgedrukt geworden door J. LAMEERRE, in *Recueil des ordonnances des Pays-Bas*, 2^e serie (1506-1700), tom. VI, blz. 475 (Brussel, 1922).

(3) *Hs.*: voughelic.

Bericht omtrent de plechtige uitvaart van de koningin in de collegiaalkerk van Sint-Donaas.

1555, Augustus 19-20.

Die Lune, 19 Augusti... Eadem die, tempore vesperarum, domini in sanctuario congregati, ad instantiam illorum de oppido, ordinarunt quod e choro amoverentur quatuor illa magna candelabra cum cereis magnis, vulgo *stallichten*, jussu domini fabricarii ibidem posita, quia nimis vulgare pro principe; quod et statim factum extitit. Et illi de opido loco dictorum *stallichten*, officio divino durante, ibidem teneri fecerunt, suis impensis, viginti quatuor thedas per suos *scadebeletters* et *stedegarsoens*. Et fuerunt vigilie decantate cum novem lectionibus.

Altera vero die, commendationes et missa animarum celebrate fuerunt per dominum et magistrum Franciscum Fiers, canonicum, tanquam ad hoc per dominum decarum (quia officium decanale, ut fertur, pro principe) nominatum et substitutum, jure cujuslibet salvo. Et fuerunt celebrans et sui ministri induti ornamentis pretiosis, videlicet Bogaert (1) ac duo canonici tenentes cantoriam induti cappis aureis, fuitque dicta missa decantata in musica super doxale.

Antonius Monachi, notarius.

Brugge, bisschoppelijk archief, *kapittelakten van Sint-Donaas over de jaren 1552-1561*, blz. 60 v. nr. 6.

Onkosten van de stad voor de lijkplechtigheden.

Betaelt vanden costen ende uutphaert gedaen den 19^{en} in Ougst 55, binder collegiaele kercke van Sinte-Donaes binnen deser stede, over de ziele van mer vrouwe de coninghinne van Spaeingnen, moedere vander Keyserlycke Majesteit, onsen natuerlycken ende souverainen heere ende prince, te wetene :

(1) Misschien werden bewuste misgewaden aan de collegiaalkerk van Sint-Donaas ten geschenke gegeven door Petrus Bogaert, die in het laatste kwart van de 15^e eeuw de waardigheid van kapitteldeken bekleedde. Vgl. *Compendium chronologicum...*, blz. 82-83.

over den dienst aldaer ghedaen met vigelie ende 9 lessen ende voorts solempnelick ende t'groot luminaris, naer costume, tsamen: 5 lb. gr.;

den sallaris van tluuden drie daghen, telcken driewaerfs sdaechs, 16 s. gr.;

Jan Aelbrecht, over tbehanghen vanden choore ende ooc den docsael inde voorkercke met zwarten lakene, tsamen: 2 lb. gr.;

Jan Zutterman, de schildere, van 9 dozynen schilden ofte wapenen, te wetene: zesse dozynne cleene, 18 middelbaer ende 10 groote schilden, 3 lb. 7 s. 6 d. gr.;

Adriaen Aelters, wasselichtmaeckere, van 24 tortsen die de scabeletters ende stedegarsoenen droughen van int scepenhuus tot inde kercke ende aldaer stonden geduerende den dienst, wegende vyf ponden tstick, 3 lb. gr.;

ende Marc Strabant, zydelakenvercoopere, over een elle Brugsatin, omme een cruce te maeckene, dat ghenayt was an t'zwart lakene voor den ooghen outhaer, 1 s. 8 d. gr.;

voorts, over de coop van 10 scapen, te 10 s. gr. tstick, omme eenen disch van 120 provenen, gestelt int scepenhuus, 240 brooden, elc van 2 gr. tstick, metgaeders 120 stuvers gestelt upde zelve provenen, gedeelt den aermen met teecken; welcke provenen costen: 8 lb. gr.

Ende dit al volghende tinhouden van eenen billette, bedraghende al tsamen ter somme van 22 lb. 5 s. 2 d. gr.

Brugge, stadsarchief, *stadsrekening over de jaren 1554-1555*, blz. 86 v. nr. 5, rubriek: *Uutgheven van ghemeene zaken.*
